

Avrupa'da Göçmenlerin Uyum Sorunları ve Radikalleşme*

Son 50 yılda birçok Avrupa ülkesine göçün önemli bir kısmını 1960'dan itibaren Türkiye'den giden göçmenler oluşturuyor. Önceleri pek de farkında olunmayan göç olgusu, giderek Avrupa'nın en önemli "sosyal problemi" halini almıştır. Bu yazıda bilimsel kaynaklara dayanarak bir durum muhasebesi yapacağım. Ayrıca, bugünkü sorunlara yol açan bazı yanlış politikalar ve uygulamalara değinerek, önerilerde bulunacağım. Çok karmaşık bir konunun sadece bazı yanlarını ancak ana hatlarıyla ve sosyolojik- sosyal psikolojik bir yaklaşımla ele alıyorum. Bu ana hatlar, 30 yıldır yaptığım çalışmalara da dayanıyor.

Çiğdem Kağıtçıbaşı

Koç Üniversitesi, CKAGIT@ku.edu.tr

Avrupa'ya Göç Ve Kültürel Uyum (Kültürleşme): Tarihi olarak tek kültürlü toplumlar olan Avrupa ülkelerinde göçmenlik, ikinci Dünya Savaşı'nın çöküntüsünü takip eden yıllarda Avrupa ekonomisinin kalkınmasını desteklemek için çağrılan "konuk işçiler"le başlamıştır. Gerçekten de bu çalışkan, sendikalaşmamış ve ucuz işgücü, Avrupa ekonomisini ayağa kaldırmıştır (Kağıtçıbaşı, 1987). Ancak Avrupa ülkeleri bu göçmenleri sadece işgücü ve ekonomik değer olarak görürken, işçi gönderen, örneğin Türkiye de, sadece onların memleketine yollayacakları dövizle ilgilenmiş, kimse bunun büyük bir "insan olgusu" olduğunu dikkate almamıştır.

Bu emek göçünü takip eden ilk birkaç on-yıldan sonra ise aile birleşimleri ve mülteci akınlarıyla birlikte tek kültürlü Avrupa toplumlarının yapısı değişmiştir. Avrupa toplumlarının, göçmenlerin bir daha ülkelerine dönmeyeceği ve göç ettikleri Avrupa ülkelerinin azınlıkları olacağını anlamaları ve kabul etmeleri de zaman almıştır (Kağıtçıbaşı, 1987, 1997). Bu durum, bir taraftan kalıcı göçmenlerin Avrupa kültürüne uyumunu, diğer taraftan da tek kültürlü Avrupa toplumlarının bu çok kültürlü yeni ortama uyumlarını bir sorun olarak ortaya çıkarmıştır.

Göçmenlerin kültürleşme stratejileri incelenmiştir. Bunlar arasında, göçmenin kendi köken kültürünü muhafaza etme derecesi ile yeni kültüre uyma derecesi bakımından Berry'nin geliştirdiği **iki boyutlu kültürleşme modeli** öne çıkıyor (Güngör, 2014; bkz. Kağıtçıbaşı, 2012). Sosyal psikolojik araştırmalar, göçmenin hem yeni kültürü benimsemesinin hem de kendi köken kültürünü muhafaza etmesinin, yani 'entegrasyon' modelinin mümkün olduğunu ve bunun en sağlıklı model olduğunu öne sürüyor. Burada can alıcı nokta, yeni kültüre uyabilmek ve onu benimseyebilmektir. Göç edilen ülkeye uyum gösterme ve başarılı olma anlamına gelen

"sosyokültürel uyum" çok önemlidir.

KÜLTÜRLEŞME ORTAMI

Böyle olumlu bir entegrasyon nasıl bir ortamda oluşabilir? Burada ev sahibi toplumun göçmenlere karşı genel tutumu öne çıkıyor. Kapsayıcı ve kabul edici bir yaklaşım, göçmenlerin entegrasyonunda en önemli faktördür. Bunun tam tersi aşırı bir eğilim ise, özellikle göçmen grupları "**niteliksiz/kalitesiz soy**" olarak değerlendiren ırkçı kalıp yargılarda görülüyor (Grillo, 2008). Bu tür kalıp yargılar baskın kültür ile göçmenler arasındaki 'sosyal mesafe'yi yansıtır. Araştırmalar, ev sahibi toplumun farklı etnik azınlıklara karşı sahip olduğu önyargılardaki "etnik hiyerarşi"den söz ediyor. Genelde bu hiyerarşinin temeli, etnik azınlığın ev sahibi toplumdan farklılığıdır; etnik azınlığın algılanan farklılığı arttıkça, o gruba karşı önyargı da artar (Kağıtçıbaşı, 1997).

AVRUPA'DA İSLAM

Malewska-Peyre'nin Fransa'da yaptığı erken dönem bir araştırma göstermiştir ki Fransızlar, Portekizli göçmenler Fransızca bilmedikleri halde, onları daha rahatlıkla kabul ederken, Kuzey Afrikalılara karşı, Fransızca konuştukları halde, daha reddedici bir tavır sergilemektedir. Günümüzde de örneğin Hollanda'da Türk ve Faslı göçmenlere karşı önyargılar, Doğu Avrupadan gelen göçmenlere karşı olandan daha fazladır. Çünkü Türk ve Kuzey Afrikalı göçmenlerin müslüman kimliği, onları ev sahibi kültürden daha farklı kılmaktadır. Bu ayrımcılığa bir tepki olarak göçmen gruplar da ev sahibi kültürden ayrılma, kendi içine dönme ve hatta marjinalleşme gibi olumsuz kültürleşme stratejileri oluşturuyor (Baysu ve Phalet, 2014; Kağıtçıbaşı, 1987, 1997, 2012). Bu yaklaşımlar, göçmenlerin ev sahibi topluma entegre olmalarına engeldir.

Avrupa Bilim Vakfı'nın 2004 yılında Göç ve Transkültürel Kimlikler üzerine yaptığı toplantısında, "**insanlar Avrupa'da çok kültür-lülük deyince genelde İslam'ı düşünmekte-**

dirler" saptaması yapılmıştır. Gerçekten de, tarihsel açıdan daima Avrupa "dışı" olmuş ama artık Müslüman göçmenlerle "içeri" girmiş ve böylece daha da şüphe edilir bir konuma bürünmüş olan İslam'ın "öteki"liği üzerine artan bir vurgu vardır. Son zamanlarda giderek artan İslami radikalleşme de bu sorunu büsbütün karmaşık hale getirmiştir.

BUGÜNE NASIL GELİNDİ: POLİTİKA VE UYGULAMALAR

Göç ve kültürleşmenin daha çok üzerinde durulması gereken yönü, ev sahibi toplumların politika ve uygulamalarıdır. Avrupa'da göçmenlere yönelik sosyal politikalarda bazı ciddi ikilemler görüyoruz. Burada özellikle gene din ön plana çıkmaktadır. Birçok Batı Avrupa hükümeti, dinsel hoşgörüyü içeren liberal anayasalarına dayanarak etnik azınlıkların dini faaliyetlerine mali destek sağlamaktadır. Oysa ki, bu tip hoşgörülü çok kültürlü politikalar, ev sahibi toplumda hoşgörünün gelişmesini hiç de desteklemeyebilir. Bunun çeşitli nedenleri var.

İlk olarak, göçmenlerin bu şekilde desteklenen ve güçlenen dini kimlikle kendilerini tanımlamaları ve buna uygun davranışları, onları ev sahibi toplumdan daha da farklı yapmakta ve onların "öteki"liğini daha da vurgulayarak ev sahibi toplum tarafından reddedilmelerini pekiştirmektedir (Kaya, 2001). Böylece, hükümet politikalarında Müslüman azınlıklara karşı ev sahibi toplumun hoşgörüsüzlüğü arttırabilen bir "hoşgörü ironisi" görmekteyiz (Kağıtçıbaşı, 1997).

İkinci olarak, Müslüman azınlıklar baskın toplumun ayrımcılığını algıladıkça ve statü kaybı yaşadıkça, kendi grup kimliklerinin ve öz-değerlerinin bir onaylanması hatta yüceltilmesi olarak dinlerine daha da çok sarılmaktadır. Bu durum, kendi köken kültüründe dindar olmayanlar için bile geçerli oluyor. Bu da, kısır bir döngü içinde gene onların ev sahibi toplumdan daha da "farklı ve uzak" olmalarına yol açıyor. Gerçekten de, araştırmalar gösteriyor ki, göçmen grup kimliğinin

güçlenmesi, evsahibi toplumun algılanan önyargısının ve yabancı düşmanlığının bir sonucu olabiliyor. Böyle bir durum, göçmenleri radikal köktenci etkilere savunmasız hale getirerek, ev sahibi toplumdan giderek daha da ayrılmalarına ve içe kapanmalarına yol açıyor (Bknz. Güngör, 2014; Kağıtçıbaşı, 1997).

Grillo (2008) bu sorunu ele alan araştırmaları derlediği kitabında, "çeşitliliğin sınırları" kavramını vurguluyor. Bu çalışmalarda göçmenlerin bir etnik "alt sınıf" oluşturmada ev sahibi toplumun yanlış bir "kültüre saygı" anlayışının rol oynadığı ileri sürülüyor. Şöyle ki, ülke yönetimlerinin, göçmenlerin kültürüne saygı adına, göçmen aile ve çocuklara müdahale, eğitim ve destek vermesi, yani sahip çıkmaması sonucu, eksik dil becerileri, işsizlik ve sosyal sigorta sistemlerine bağımlılık gibi sorunlar ortaya çıkıyor. Bu olumsuz sonuçlar da özellikle kadın ve çocukların esenliğini etkiliyor.

Gerçekten de, Avrupa ülkeleri, gelişmiş bilgi ve donanımlarına rağmen yarım asırdır göçmen sorunlarını halledememiştir. En başta da belirttiğim gibi, olayı sadece geçici olarak görüp, göçmenleri ve özellikle çocuklarını kendi toplumuna maletmemiştir. Hatta, ayrımcı bir şekilde onları baskın kültürden ayrı tutmuştur. Gene yukarıda belirttiğim gibi, buna tepki olarak göçmenler de daha fazla kendi içlerine dönmüş, kısır bir döngü içinde görünüş (örneğin kılık kıyafet) ve davranışları bakımından baskın toplumdan daha da farklı hale gelmişlerdir. Bugün bu ihmalcı politikaların olumsuz sonuçlarını görüyoruz.

EĞİTİM SORUNLARI VE 'AYRI' EĞİTİM

Burada çok önemli bir konu eğitim sorunudur. Kalifiye olmayan işçi göçünden oluşan etnik azınlıkların eğitim düzeyi genellikle düşüktür. Çoğu kırsal ya da az gelişmiş yörelerden gelen bu aileler, erken yaşlardan itibaren çocuğun potansiyelini geliştirmekte yetersiz kalmaktadır. Özellikle lisan sorunu